

Федоришин О.З.

Роль міста в процесах взаємодії у транскордонному просторі

В статті узагальнено концептуальні підходи дослідження міста: місто як ремісничий виріб; місто як соціотехнічна система; місто як функціонально структурований простір - система зон життєдіяльності; місто як семіотична система; місто як міфологічний конструкт; місто як ідеологічний проект соціальних відносин; місто як інженерна конструкція; місто як ціннісно - раціональний проект; місто як соціокультурний проект; місто як віртуальний проект; місто як композиція життєвих світів городян або динамічна система топосів; місто як синергетична система. Запропоновано моделі розвитку міст в транскордонному просторі.

Ключові слова: концепції міста, моделі міста, управління містом.

Просторовий розвиток прикордоння України останнім часом все частіше пов'язують з прикордонними містами як точками зростання. В дослідженнях багатьох вчених зазначається, що атрибутивними характеристиками міського середовища, її головними відмінними рисами в порівнянні з іншими видами середовищ є інноваційність та проєктивність. Водночас спостерігається складна гетерогенна ситуація, що складається з різних за своїми властивостями елементів, мінливої, індивідуальної міським середовищем. Місто як реальність - це континуум різномірних за своєю природою явищ і процесів, але це завжди певний порядок. При всій своїй розмаїтості і якісній індивідуальності різних прикордонних міст міське життя містить інваріантні риси і характеристики, що дає підставу говорити про місто як особливу соціокультурну систему, про специфічних характеристиках міського способу життя в умовах транскордонної взаємодії її мешканців.

Дослідження проблематики розвитку міст висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Б.Адамова, В.Бабаєва, Т.Балика, Н.М.Баранського, Л.Бакалова, В.Борденюка, Ж.Боже-Гарньє, О.Бойко-Бойчук, В.Вакуленка, М.Вебера, Р.Гуляка, В.Давидовича, Ю.Дехтяренка, Ф.Заставного, С.Писаренко, С.Шульц, О.Гранберга, Е.Гоуара, Л.Когана, М.Кастельса, О.Карлова,

П.Коваленко, С.Ковальова, В.Ковтуна, М.Кости, Л.Корецького, Г.Лаппо, Н.Лисяка, Н.Гринчука, О.Дмитрук, М.Орлатого, С.Саханенко, З.Сіройч, О.Шпачук, В.Любовного, Е.Маркова, А.Мельник, Р.Мерфі, В.Невелєва, Е.Перцика, В.Рибака, Б.Хорєва, Ж.Шабо, О.Шаблій, та інших науковців. Досить мало досліджень щодо міста міста в умовах транскордонної взаємодії.

Мета статті узагальнення концептуальних підходів щодо розвитку міста у транскордонному просторі.

Сучасні численні дискусії про перспективні форми і способи розвитку міста в транскордонному просторі привели до появи безлічі моделей розвитку. Стратегічна мета моделювання міста розуміється як пошук ефективних і оптимальних методів і засобів управління процесами, що відбуваються в містах та з містами в транскордонному просторі. Ця стратегічна мета передбачає вироблення ясних критеріїв порівняння приватних моделей міста як тактичних способів вдосконалення урбаністичних форм організації соціуму та критерії порівняння конкурентоспроможності міст в транскордонному просторі з метою подальшої співпраці.

Про розвиток міста говорять всі, неминуче залишається якісна відмінність способів розуміння самого міста[1]. Гетерогенна природа явищ міського життя передбачає розробку різних способів організації знань про місто, використання різних методологічних засобів їх пізнання, що поки недостатньо відображено в епістемології міста. Тому порівняльний аналіз способів побудови знання про місто - нагальна методологічна проблема міських досліджень. Інтенсивні дебати про форми міських змін повинні супроводжуватися методологічною рефлексією над підставами і евристичними можливостями використовуваних моделей міського життя. Рішення завдання з побудови робочого образу міста в чому залежить від того, в яких системах координат досліджується його морфологія, які методологічні принципи кладуться в основу його опису[2].

Початкове і найбільш загальне розуміння моделі - спосіб представленості деякої реальності у свідомості пізнає. Ми виходимо з того, що приватні моделі міського життя формуються в рамках парадигм і являють собою спосіб упорядкування тих емпіричних даних, що релевантні тій чи іншій парадигмі. Те, що когнітивні моделі як логіко - семантичні конструкції реальності виникають в рамках парадигм, що навіть дуже спеціальні питання, що стосуються, наприклад, технік вимірювання або збору даних, не можуть бути вирішені без звернення до більш загальних уявлень про природу доступних соціологу емпіричних показників і про нормативні критерії, що використовуються в процесі обґрунтування істинності та достовірності нового знання[3].

Позитивістська стратегія вивчення міста полягає в описі явищ міського життя і поясненні урбаністичних процесів на основі генералізуючого методу[4]. Герменевтична стратегія вивчення міста включає в себе інтерпретацію значень предметів і фрагментів міського життя з позиції різних міських спільнот, розуміння процесів визначення ситуації, конструювання сенсу дій. Позитивістські моделі ґрунтуються на припущенні, що мається «природний порядок поза», існуючий незалежно від людського сприйняття.

Те, що найбільш піддається спостереженню і звідси є реальним, - це спроби взаємодіючих індивідів переконати один одного в тому, що мається порядок в специфічних соціальних обставинах і в більш широкому «суспільстві». Те, що «дійсно реально», таким чином, - це методи, використовувані людьми при побудові, підтримці і зміні один у одного сенсу порядку безвідносно до змісту і субстанції їх формулювань» [5. с. 430].

Герменевтичні моделі ґрунтуються на припущенні про когнітивний характер реальності. Реальність тут розуміється як організація структур людського досвіду. Когнітивне моделювання - створення різних когнітивних структур, спрямованих на досягнення різних цілей дослідження: як пояснення існуючих або існуючих явищ в транскордонному просторі, так і конструювання можливих станів транскордонної взаємодії. У структурі когнітивного моделювання присутня не тільки теоретико-пізнавальна процедура, а й соціально-управлінська: «тип явища» цікавить дослідника не сам по собі, а у зв'язку з можливостями його реконструкції або послаблення тих властивостей, які вважаються небажаними. У цьому плані типізації завжди містять аксіологічну складову, яка виявляється в орієнтації, хоча і не завжди явної, на благо, користь, цінність і сенс. Про це починав говорити вже М. Вебер, створюючи своє вчення про типізації. Когнітивний підхід дозволяє розрізняти когнітивні конструкції різного походження: Психосенсорні, емоційно-образного, ціннісно-сислового, прагматико-технологічного, комунікативно - інтерпретативного.

У рамках виділених стратегій позитивізму і герменевтики можна сформулювати дефініції дванадцяти моделей міста.

Місто як ремісничий виріб. В рамках цієї концепції місто розуміється як штучно створене середовище проживання, «друга природа». Ставлення до міста як до речі, спрацьованої майстром, виробляє місто охоронну діяльність: зберігання, ремонт і реставрацію у відповідності з початковим виглядом і це дуже важливо в умовах розвитку транскордонної взаємодії. Основна проблема, яка тут обговорюється, - збереження культурно-історичної спадщини міського середовища. Ця проблематика найбільш часто

артикулюється в контексті адміністративного управління. Однак ставлення людини до історико-культурного середовища набагато складніше схеми збереження/перетворення і являє собою діалектику спадкоємства і спадкування. Якщо спадкоємство є просте володіння і збереження традицій, то успадкування - осмислене, творче включення засвоєного в структуру інноваційної діяльності з перетворення середовища проживання.

Місто як соціотехнічна система. Соціотехнічний підхід подає місто як складно влаштовану машину, що забезпечує вітальні аспекти життєдіяльності. Місто - просторова форма існування мегамашини остільки, оскільки життя в місті побудоване на принципі функціонального поділу праці та функціонального зонування території. Важливими характеристиками як мегамашини, так і міського соціуму є об'єднання в єдину систему дрібних громад, централізоване авторитарне управління, усунення культурно-світоглядних відмінностей і поява уніфікованого, космополітичного, раціоналістичного, в перспективі - сциєнтистського погляду на світ [6]. У рамках цієї моделі міське життя представляється у вигляді системи цілераціональних і прагматичних дій, спрямованих на реалізацію вітальних аспектів життєдіяльності, а управління розуміється як адміністративне регулювання матеріально-технічними ресурсами економічного розвитку. Подання про місто як соціотехнічної конструкції орієнтує управлінську діяльність на організацію технологічних зв'язків між функціональними елементами - інституційними підсистемами: технічна, демографічна, транспортна, освітня, з охорони здоров'я тощо. Проблема керованості містом бачиться як створення деякої кібернетичної схеми автоматичного регулювання функціональними параметрами системи з виробництва будь-якого продукту. Такий підхід представлений в роботі Дж. Форрестера [7]. Проте головний результат його роботи, на наш погляд, полягав у тому, що він прийшов до висновку про неможливість однозначного прогнозування міського розвитку на підставі моделі, основними чинниками якої є технічні та соціально-економічні (у тому числі демографічні) параметри. Місто є складною, нелінійною та само розвиваючою системою, зміна якої неможливо прогнозувати на підставі наявного досвіду і методом простої екстраполяції існуючих тенденцій [8]. Фрагментація простору міського життя на інституційні підсистеми не дозволяє побачити місто як цілісність, як унікальну соціокультурну систему. В рамках даної парадигми, по суті, неможливо навіть обговорювати проблему емерджентних властивостей міста як системи - характеристик міського середовища, що не зводиться до сукупності об'єктивних параметрів щодо гомогенних соціальних систем: територіальних, економічних,

політичних і т.п. Методологічною основою цієї практики є принципи позитивізму і, перш за все, функціональний тип пояснення - тлумачення соціальної дії, суспільного феномена чи інституту з точки зору його функціонального призначення (корисності) для суспільства в цілому. Однак звести різноманітність міського життя до інваріантного набору елементів і функцій - означає відмовитися від пошуку різноманітних, а часто і унікальних варіантів проєктів розвитку конкретних міст, що володіють емерджентною системною якістю, тобто відсутність креативного підходу розвитку міст в транскордонному просторі, що сприяло б підвищенню конкурентоспроможності прикордонних міст в транскордонному просторі.

Місто як функціонально структурований простір - система зон життєдіяльності. Міський простір тут розуміється як простір розташування артефактів і тіл. Спочатку таке моделювання міського простору виникло в рамках Чиказької школи і було представлено моделями концентричних зон Е. Берджесса, секторальної моделлю Х. Хойта, багато опосередкованою моделлю К. Харріса [9]. У цій моделі міста-підприємства окремі зони міської території розуміються як функціональні елементи міста. Вплив такого парадигмального дискурсу на реальну урбаністичну політику забезпечувалося загальними принципами централізованого планування. Теза про те, що функціонально структурований простір відтворює соціально-виробничі відносини, є машиною з виробництва додаткової вартості, механізмом «урбанізації капіталу» (А. Лефевр), був характерний для західних марксистів 1960-70 -х рр.. Найбільш яскрава фігура цього напрямку - французький соціолог А. Лефевр. Однак він же з'явився одним з перших критиків функціоналістського підходу до міського середовища. Він, зокрема, писав: «Міські ансамблі, особливо найбільші, демонструють в дії аналітичну думку (чи, якщо завгодно, чисто аналітичний розум), доведену до крайніх меж ... Питання зараз у тому, чи не настав час поставити під сумнів переважання аналітичної думки» [10]. Сумнів в релевантності сприйняття реальності аналітичним розумом виникає у зв'язку з тим, що простір взагалі, міський особливо, сприймається завжди як культурно - символічний простір - простір значущих предметів. Вже Г. Зіммель, відзначаючи раціоналізм і прагматизм життя великого міста, стверджував, що простір міста - це простір соціально - смислових відносин і конвенціональних норм[11]. Культурна географія підняла тему культурного ландшафту - території з вбудованими в нього смислами. Результати досліджень сприйняття міського середовища показали, що міське середовище оцінюється городянами не тільки з функціональних позицій, а й сприймається і інтерпретується різними

групами городян залежно від ціннісно-світоглядних особливостей їх свідомості і їх життєвих інтересів [12, 13, 14]. Функціоналістське уявлення про структуру міста стикається з іншою реальністю - відсутністю однозначної територіальної локалізації як видів діяльності, так і компактного проживання гомогенних статусних груп. Статистична картина соціально-статусної структури міста, «доповнена» перерахуванням і описом інституційних механізмів організації різних видів діяльності, мало що дає для вивчення і прогнозування процесів, що відбуваються в містах, - як міграційної динаміки, так і функціональної динаміки районів міста і міст в цілому: одні соціальні функції з'являються, інші - зникають, змінюється «питома вага» окремих соціальних функцій на конкретних територіях і в конкретних містах. Тому карта функціональних зон міста відображає, так би мовити, одномоментну ситуацію і не здатна висловити намічені тенденції змін як соціоструктурного плану - в потребах і інтересах статусних груп, так і соціально-територіального плану - в соціальному складі населення конкретних районів міста. Що змінила натуралізм структурно - функціональна парадигма також показала свою недостатність. Методологічна обмеженість структурно - функціональної парадигми стала очевидна в міру розвитку нових тенденцій урбанізації: зростання соціальної нерівності та сегрегації в містах; зростання значущості символічного ресурсу суб'єктів міського життя як фактора територіальної та просторової мобільності; зростання значущості престижу місця як чинника формування соціально - просторової структури міста. Ці тенденції урбанізації базуються, в свою чергу, на зміні онтологічних характеристик сучасного суспільства: збільшення частки інформаційно-інтелектуального компонента в функціональному розподілі праці; посилення значущості символічного капіталу, поряд з традиційними: фінансовим, владним, предметно-матеріальним; ослаблення зв'язку між місцем проживання та місцем роботи, місцем виробництва та місцем управління цим виробництвом; збільшення мобільності та конвертованості всіх видів ресурсів життєдіяльності. Привабливість території визначається не тільки розвитком інфраструктури, будівництвом житла, рівнем доходів, а й уявленнями людей про можливість особистісного зростання та соціально-психологічного комфорту, ступенем особистої безпеки та ін. «У зв'язку з постійними змінами, що актуально говорити про зміщення у сприйнятті городянами простору, що, в кінцевому рахунку, визначає, чим є і яке значення має для мешканців міста той простір, в якому вони живуть, працюють, навчаються, проводять дозвілля. Як будь-який елемент, повсякденно присутній у житті людини, більше того, як контекст буденної діяльності у всіх її проявах, простір з тими смисловими

навантаженнями, яке воно має для людини, впливає на його світосприйняття і самовизначення в цьому світі» [15. с. 329]. У рамках функціоналістської моделі управління розвитком міста розуміється, хоча і не завжди явно, як регулювання матеріальними (у тому числі і фінансовими) потоками і ресурсами. Все життя міста орієнтовано на підвищення ефективності виробництва. На нашу думку, для розвитку міського простору, особистості городян і їх інноваційної потенції необхідно вийти за межі функціоналістської парадигми як такої і почати розглядати місто не як освіта, похідне від яких би то не було функцій, а як освіта самоцінне, як надбання національної чи світової історії та культури, як надбання всіх живих, що жили і майбутніх жити в ньому людей. У рамках критики функціоналістського підходу артикулюється нова проблема управління розвитком міста - механізми інноваційного розвитку міського середовища як середовища екзистенціального проживання, а не тільки вітального існування.

Місто як семіотична система. Коли на перший план міського життя виходить проблема інноваційного розвитку, то міська проблематика стає проблематикою комунікативного простору міста. Актуальним питанням текстуальної реальності міста, поставленим в рамках семіотичного аналізу, є питання про співвідношення «ідеї міста», тобто його символічного змісту, і уявлень про місто міської спільноти, а в методологічній перспективі - окремих агентів міського життя. У процесі усвідомлення взаємозалежності між образом міста як проектом його розвитку і життєвими планами міських спільнот відбувається перехід від парадигми соціотехнічного проектування - «люди для міста», до парадигми соціокультурного проектування - «місто для людей». У структурі соціальної ідентифікації людини постмодерністського суспільства - жителя мегаполісу, в міру зростання соціальної мобільності і багатовимірності його зв'язків з гетерогенними суб'єктами соціальної комунікації в умовах мультикультуралізму великих міст, в міру ослаблення одновимірної-функціональної заданості рольового ансамблю поведінки збільшується роль символічної референції і само презентації. З'являються нові типи ідентифікацій, що виникають не на основі дескриптивних статусів, а на основі символічного конструювання реальності і проектування способу життя. «Люди все частіше організують свої смисли не навколо того, що вони роблять, але на основі того, ким вони є, або своїх уявлень про те, ким вони є» [16]. Управління міським життям також має ґрунтуватися на пізнанні комунікативних процесів. Для цього необхідно звернути увагу на те, що місто - це «образ міста», різний для різних акторів - символічних агентів міського життя. Представляється, що можна розрізнити два рівня текстів: текст всього середовища міста в неподільності

територіального (культурний ландшафт) і просторового (події духовного життя) аспектів - семантика міського середовища, смислове звучання місць, «дух міста» і його «настрій». Усвідомлення місії та вироблення стратегії міста можна прийти тільки шляхом організації комунікації, так як і місія, і стратегія є похідні від розуміння місця і його історії або історичної ситуації, світових глобальних тенденцій, які стосуються розвитку пристрої самого міста, можливостей працювати з ресурсами свого розвитку»[17]. Отже, спільна діяльність людей можлива лише в тому випадку, якщо вони володіють якоюсь системою загальних суджень про світ і приймають загальні схеми поведінки.

Місто як міфологічний конструкт. Міфологія міста виражена образами міського середовища, що володіють символічним значенням, тобто містять програму соціокультурного розвитку і смисли людської екзистенції. Міф виконує свою проєктивну функцію завдяки зрушенню значень артефактів, наповнення їх новим символічним змістом. Міф виступає матрицею зміни способів бачення реальності, специфічної семіотичної оптики, що дозволяє побачити контури ще неіснуючого або існуючого як марення, як мрія, як утопічний проєкт. Однак міф не «працює», якщо немає суб'єкта, розкодовуючи і приймаючи його символічне значення. Якщо міф - своєрідний текст, то при його конструюванні на перше місце виходять проблеми вивчення аудиторії: чим точніше «портрет» адресата, тим ефективніше «працює» міф. Головна проблема проєктованого потенціалу міфу як інструменту управління розвитком - його включеність в комунікативні процеси між міськими громадами.

Місто як ідеологічний проєкт соціальних відносин. Ідеологія як погляд на реальність є проєкт певних соціальних груп, які прагнуть реалізувати свої ідеали, в тому числі і через організацію морфологічної структури міста. В основі ідеології містобудування завжди лежать певні ціннісно-світоглядні принципи та подання про ідеальне суспільство, експлікація яких необхідна для адекватного розуміння дійсних, часто не до кінця усвідомлених цілей і результатів реорганізації міського середовища. Власне, ідеологічний зміст місто будувания трансформувався в технократичну політику держави, пріоритетами якої були інтереси виробництва, а не людей. «Мабуть, саме тут слід шукати витоки безликоності більшості міст...» [18]. «В умовах поширення приватних практик на громадську публічну дійсність соціальне життя в місті втрачає свою відкритість і визначеність. Вона розпадається на не зв'язані між собою автономні замкнуті освіти, кожне з яких живе за власними правилами» [19]. Зіткнення ідеологом з реальністю призводить до часткової їх реалізації в непередбачуваних і малоперспективних формах, а для міського

середовища це обертається деградацією її культурно-символічного потенціалу, а значить, і ресурсів інноваційного розвитку.

Місто як інженерна конструкція. Г.Зіммель пов'язує «характер міста» з духом епохи модерн, сутнісними рисами якої був раціональний розрахунок і «атрофія індивідуальної культури, внаслідок гіпертрофії об'єктивної»[11]. «Ідеєю» індустріального міста, ідеологією модернізму є ідеали раціональності та оптимальності як такої. Але в тому-то й проблема, що ці ідеали можуть наповнюватися різним змістом, тобто мати різну інтерпретацію. Соціокультурна амбівалентність модерністської організації міського життя полягає в тому, що поряд із зростанням технічної могутності і матеріального комфорту, соціотехнічна система міста як мегамашина є базою авторитарного управління і придушення творчих ініціатив. Л.Мемфорд пропонує, щоб уникнути диспропорції соціально-культурного розвитку, паралельно удосконалювати систему громадського самоврядування і створювати умови для розвитку творчих організацій. Розвиток техніки, на його думку, слід направляти для посилення того аспекту людського буття, який Л.Мемфорд називає «особистим», але не в напрямку звуження людського життя рамками влади і сили. Історичний розвиток міста, на його думку, містить обидві тенденції [20].

Місто як ціннісно - раціональний проект. М. Вебер свої міркування про місто починає з думки про те, що місто є не просто формою поселення, а соціокультурним феноменом, тобто явищем, яке виникло під впливом культурно світоглядних, ціннісних обставин. Місто для Вебера - це, насамперед, особливий спосіб життя, а спосіб життя обумовлений, насамперед, ціннісно-світоглядним прагненням людей[21]. Виникнення і швидке поширення міського способу життя означало зародження і розвиток сциєнтистсько - раціональної та інноваційної культури, яка йшла на зміну традиційно – чуттєвою. Місто виробляє смисли, як село - їжу; в соціумі місто виконує функції сушого, як село - функції буття»[22]. Основна проблема, яку підняв М. Вебер - культурний потенціал міста як основу і ресурс його інноваційного розвитку. Ця модель дозволяє співвіднести політику міського планування з розумінням міського простору як простору символічної інтеграції ідентичностей міських спільнот, як комунікативний простір пошуку і розвитку ціннісно-смислових орієнтирів розвитку. Ця модель дозволяє проектувати креативні платформи для узгодження економічних і соціальних цілей розвитку міста як єдиного і унікального організму, платформи соціальної участі та партнерства для підвищення якості життя[23]. Веберівське розуміння міста узгоджується з поглядами на місто Р. Парка, який назвав місто соціальною лабораторією. «Бо місто і міське середовище

являють собою найбільш послідовну і в цілому найбільш успішну спробу людини перетворити світ, в якому він живе, в найбільшій відповідності зі своїми потаємними бажаннями» [24].

Місто як соціокультурний проект. Парк, як і Вебер, вважав, що інститути і соціальні структури будь-якого виду можуть розглядатися як результати колективної дії. «А згода представляє собою не біологічні адаптації, але соціальні акомодатії» [25]. Розуміючи місто як живий організм, Парк не зменшує розуміння міського життя до біотичного рівня і боротьбі за існування. Смыслові конотації організму у нього протиставляються технічним конотаціям міста як артефакту. Але разом з тим місто є конструкцією. «Воно не природне і не священне, але прагматичне і експериментальне» [24]. Розвиток міста розуміється тут як конструювання сприятливого середовища проживання для саморозвитку як символічних спільнот, так і окремої особистості. Власне, предметом моделювання стає життєвий простір - час або місце існування, який став розглядатися і як фактор поведінки городян, і як результат життєдіяльності міських спільнот. Поведінка городян слід розуміти як результат інтерпретації ситуації. Зміна поведінки похідним від нового визначення ситуації, відповідно до «теореми Томаса». Предметна середу міста володіє високим рівнем символічності: у ній закодовані програми поведінки. Матеріальне простір міста перетворюється на упредметнені атрибути спільнот. Міське середовище - соціокультурна екологія городянина, і руйнування її призводить до деформації особистості і навпаки. Артефакти, опредмечені спогади і ціннісно - емоційне ставлення до тих і інших - це статична сторона міського середовища. Міська середовище динамічне, мінлива. У ній завжди присутні елементи нового життя: нові способи взаємовідносин і нові смисли. Управління міським життям також має ґрунтуватися на пізнанні комунікативних процесів. Екологія міського життя - це комунікативна екологія, і її проблемою є гуманізація середовища проживання, що означає створення умов для осмисленого і комфортного проживання не тільки в вітальному плані, а й, насамперед, в екзистенційному: у плані особистісної самореалізації городян і саморозвитку міських спільнот, що є базовим соціальним умовою синергетики міста. Завдання проектування міського середовища і способу життя включає в себе конструювання образу міста як семантичного засобу вирішення комунікативної задачі - експлікації смислів і перспектив спільного співіснування. Конструювання образів міст як створення нових соціокультурних проектів - завдання одночасно науково - інженерна та ціннісно-світоглядна, оскільки проектування середовища існування - це проектування способу життя і типу особистості. Соціокультурне проектування спрямоване на створення в процесі комунікації

загального для проживаючих разом образу майбутнього як проекту бажаного і прийнятного стану життя. Соціокультурний проекту - не науково - раціональна конструкція деякого оптимального стану з точки зору експертів, а раціоналізація мрії про краще життя, міркування про те, як за допомогою інших людей втілити її в життя. Соціокультурний проект - проект спільного життя.

Місто як віртуальний проект. Місто як ідеальний конструкт і соціокультурний проект містить риси не тільки реального міста, а й уявного міста. «Місто існує завдяки сфері уявного, яка в ньому народжується і в нього повертається, тієї самої сфері, яка містом харчується і яка його живить, яка їм закликається до життя і яка дає йому нове життя»[26]. Місто як конструкт - це ідея міста, яка, звичайно, може бути різною. «Віртуальні реальності міста - це культурно - символічні реальності, які не мають жорстко заданої зв'язку зі своїм матеріальним референтом. Віртуальна реальність є соціально виробленою, сконструйованою реальністю: по суті, вона створюється людьми в ході символічного взаємодії»[27]. Соціальна реальність можлива тільки як інтерсуб'єктивності реальність. Подія як конститутивний акт реальності є судження, поділюване іншими. Реальність, дана нам у спільності, виникає як акт комунікації: «Він і я, тобто ми, - до тих пір, поки триває процес - поділяємо загальне живе сьогодні, наше живе сьогодні, що дозволяє і йому, і мені сказати: «Ми пережили цю подію разом». Завдяки сталому таким чином Ми - відношенню ми обидва - він, який звертається до мене, і я, його слухає, - живемо в нашому загальному живому сьогодні, спрямовані на думку, яка має бути втілена в процесі комунікації і за допомогою процесу комунікації»[28]. У процесі комунікації міських спільнот віртуальна реальність міста виникає як інтерсуб'єктивний проект спільного життя. Проблема з'являється тоді, коли віртуальні образи міста (в тому числі і в ЗМІ) втрачають зв'язок з реальними очікуваннями городян і перетворюються на симулякри (Ж. Бодрійяр) - образи відсутньої дійсності, що стирають відмінності між реальним і уявним. З'являється небезпека таких міфів, котрі не стільки сприяють конструюванню нових світів, скільки створюють ілюзорну реальність, наприклад, ілюзію споживання як форми життя.

Місто як композиція життєвих світів городян або динамічна система топосів. Структурними елементами міського середовища не є окрема територія, простір і людина, а їх якісна синкретична єдність - система міських порядків або топосів. Топоси існують як постійна інверсія території і простору, відносин і смислів, статусів і символів. Фізичний простір набуває символічну референцію. Так формується міське середовище [29]. Кожне місто представляє собою деяку конфігурацію різних життєвих світів, що і робить кожне місто якісною індивідуальною освітою, але при цьому системою, що складається з

кінцевого набору інваріантних елементів - топосів міського життя, різні конфігурації яких і утворюють різні порядки різних міст. Топос - якісна визначеність території і простору, що досягається за рахунок присутності людини. Прикладом може служити публічний простір міста. Топологічне моделювання міського життя містить три аналітичні процедури: виявлення якісно різнорідних життєвих середовищ і, відповідно, способів життя різних міських спільнот; визначення ступеня представленості кожного топосу в житті всього населення міста, що дозволяє визначити тип міста - через домінуючий тип відносин, характер інтенції, структуру ментальності - ментального образу міста - як цілісного, так і образу міста окремих спільнот; опис механізмів синергетики кожного окремого топосу, тенденції аттрактора міста: напрями формування уявлень про місію міста у свідомості городян. Лейтмотивом міських досліджень тут є питання: як влаштовано життєвий простір мешканців конкретного міста і як його оптимально облаштувати.

Місто як синергетична система. Саморозвиток міста можна зрозуміти, якщо допустити, що структура системи «місто» складається не з інваріантних елементів - статусних груп, а являє собою в кожному випадку конкретних міст ансамбль міських спільнот, що розрізняються своєю символічною структурою і способом життя. Організація міста складається не тільки з формальних організаційно-управлінських інститутів, але також представлена само організаційними складовими, діючими паралельно офіційної організації, посилюючи або послаблюючи її. Саме виявлення та аналіз механізмів самоорганізації міських спільнот, а також механізмів взаємопереходу формальної і неформальної організацій міста і становить предмет синергетики міста. Різноманітність міського середовища - головна причина привабливості міста як для проживання, так і для розміщення ресурсів розвитку: фінансових, технологічних, політичних. Основою різноманітності міського життя в цілому є насиченість міського простору відносин комунікативними практиками міських спільнот. У комунікативному просторі міста відбувається взаємообмін символічними ресурсами (цінностями, смислами, стратегічними цілями) між міськими громадами, що призводить до появи нових форм організації життєдіяльності міста - дисипативним структурам міського життя: більш диференційованим і інформативно смним, здатним до більшого розмаїття проявів. Місто не підкоряється раціональному плануванню. По-перше, існує структурно - територіальне дублювання функцій (наприклад, районні ринки). По-друге, райони міста асинхронні у своєму функціонуванні та зміні. По-третє, «місце» має свою іманентну логіку життя в силу своєї

історії і соціокультурної специфіки населення. В цілому, можна сказати, що місто живе своїм життям, часом «відкидаючи» рішення і плани управлінських структур. Місто є феномен, а не тільки структурно - функціональна система. Все актуальнішою стає проблема розвитку інноваційних механізмів у напрямку синергійності комунікації міських спільнот.

Побудова моделей різного типу дозволяє аналітично усуватися від інформації, яка не релевантна мети створення конкретної моделі, і тим самим фокусувати увагу на певних аспектах і модус існування міста в транскордонному просторі.

Список використаних джерел

1. Глазычев В.Л. Средовой поход в развитии города [Электронный ресурс] // Глазычев В.Л. Выбранные лекции з муниципальной политики // Сайт В.Л. Глазычева. – Лекция 4. – Режим доступа: http://www.glazychev.ru/courses/mp/mp_04.htm.
2. Волков В.Е. Осмысленность города [Электронный ресурс] // Кентавр: сетевой журнал. – Режим доступа: <http://www.circleplus.ru/content/summa/26>.
3. Девятко И.Ф. Модели объяснения и логика социологического исследования. (Библиотека серии «Специализированные курсы в социологическом образовании») М.: Институт социологии Российской академии наук, 1996. - 174 с.
4. Курарцева М.А. Современная философия истории США / Иван. гос. ун-т. – Иваново.: - 1998. – 215 с.
5. Тернер Дж. Структура социологической теории: пер. з англ. / Общ. ред. Г.В. Осипова. М.: Прогресс, 1985. 470 с.
6. Мэмфорд Л. Техника и природа человека // Новая технократическая волна на Западе. М., 1986. С. 225–239 с.
7. Форрестер Дж. Динамика развития города. М.: Прогресс, 1974. 285 с.
8. Форрестер Дж. Мировая динамика. М.: Наука, 1978. 167 с.
9. Вагин В.В. Социология города [Электронный ресурс] // Библиотека Гумер – социология. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Vagin/07.php.
10. Лефевр А. Идеи для концепции нового урбанизма: пер. з фр. [Электронный ресурс] / А. Лефевр; пер. С. А Эфирова // Социологическое обозрение. 2002. Т. 2. № 3. С. 1–8. – Режим доступа: <http://club.fom.ru/books/doc1607071034.pdf>.
11. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь // Логос: журнал по философии и прагматике культуры. 2002. № 3–4. С. 23–34.
12. Портнов Б.А. Городская среда: феномен престижности // Социологические исследования. 1991. № 1. С. 69–74.

13. Трушина Л.Е. Образ города и городской среды // Виртуальное пространство культуры: материалы науч. конф. 11–13 квіт. 2000 р. - Петерб. филос. об-во, 2000. С. 97–99.
14. Трущенко О.Е. Престиж Центра: Городская социальная сегрегация в Москве. М.: Socio- Logos, 1995. 112 с.
15. Чернявская О.С. Социальное пространство: обзор теоретических интерпретаций // Вісник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. Сер. Социология. Психология. Философия. 2008. № 5. С. 329–335.
16. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 607 с.
17. Никитин В.А., Никитина Е.И. Принцип города: организационное предприятие [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://circle.ru/personalia/nikitin/pg.html>.
18. Сенявский А.С. Российская урбанизация: некоторые историко-методологические проблемы // Урбанизация в формировании социокультурного пространства. М.: Наука, 1999. С. 153–163.
19. Лейбович О.Л., Кабацков Н., Пушкова Н.В. Большой город в постсоветском пространстве // Мир России. 2004. № 1. С. 91–105.
20. Митчем К. Что такое философия техники? М.: Аспект Пресс, 1995. 149 с.
21. Вебер М. Город // М. Вебер. Избранное. Образ общества. М.: Юрист, 1994. С. 309–446.
22. Шипилов А.В. Смысл города и город-смысл // Человек. 2006. № 1. С. 5–18.
23. Викери Дж. Возрождение городских пространств посредством культурных проектов – синтез социальной, культурной и городской политики // Визуальная антропология: городские карты памяти. М.: 2009. «Вариант», ЦСПГИ, 2009. С. 205–234.
24. Парк Р. Город как социальная лаборатория [Электронный ресурс] // Социологические прогулки. – Социологическое обозрение. 2002. Т. 2. № 3. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=50>.
25. Парк Р. Экология человека [Электронный ресурс] // Теоретическая социология: Антология: пер. з англ., фр., нім., іт.: в 2 ч. / Упоряд. і заг. ред. С.П. Баньковской. М.: Книжный дом «Университет», 2002. Ч. 1. С. 171–183. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=55>
26. Оже М. От города воображаемого к городу-фантазии [Электронный ресурс] // Художественный журнал. № 24. Режим доступа: <http://www.guelman.ru/xz/362/xx24/x2402.htm>
27. Харламов Н. Виртуальные города: большой город в эпоху технической воспроизводимости [Электронный ресурс] // Визуальный анализ виртуальной реальности. Режим доступа:

http://vorona.hse.ru/sites/second_level/rf/UU2007IOP/Pokrovsky/Publ.02-Pokrovsky.pdf.

28. Шюц А. О множественных реальностях // А. Шюц. Избранное: Мир, светящийся смыслом. М.: РОССПЭН, 2004. С. 401–455.
29. Пирогов С.В. Топология городской жизни // Вестник Томского гос. ун-та. 2010. № 333, апрель. С. 44–46.

Федоришин О.З.

Роль города в процессах взаимодействия в трансграничном пространстве

В статье обобщены концептуальные подходы исследования города: город как ремесленное изделие; город как социотехническая система; город как функционально структурированное пространство – система зон жизнедеятельности; город как семиотическая система; город как мифологический конструкт; город как идеологический проект социальных отношений; город как инженерная конструкция; город как ценностно - рациональный проект; город как социокультурный проект; город как виртуальный проект; город как композиция жизненных миров горожан или динамическая система топосов; город как синергетическая система. Предложены модели развития городов в трансграничном пространстве.

Ключевые слова: концепции города, модели города, управления городом.

Fedoryshyn O.Z.

The role of the city in the processes of interactions in cross-border space

The following conceptual approaches to the study of the city are summarized: the city as a craft product; the city as a socio-technical system; the city as a functionally structured space - system of the livelihoods areas; the city as a semiotic system; the city as a mythological construct, the city as an ideological project of social relations; the city as an engineering construction; the city as a value - rational project; the city as a social and cultural project; the city as a virtual project; the city as a composition of citizens life-worlds or dynamic system of toposes; the city as a synergetic system. The models of urban development in the cross-border space are proposed.

Key words: city concepts, models of the city, urban management.